

Marius Katiliškis
Apysaka „Miškai“
Interpretacija



Interpretacija parengė Regina Vasauskaitė
Ilustracijos autorė Kristina Guntulienė

Tapatybės ir egzistencijos esmės paieškos M. Katiliškio apysakoje „Miškai“

Apysaka „Miškai“ - vienas iš mažiausiai literatūros kritikų analizuotų M. Katiliškio kūrinių, iš pirmosios jo paties trisdešimtmečio pradedančio autoriaus parengtos ir tik po šešiasdešimties metų išleistos knygos „Seno kareivio sugrįžimas“. M. Katiliškio apysaka „Miškai“ interpretacijai pasirinkta neatsitiktinai - dėl dviejų šiandieninei visuomenei taip aktualių priežasčių: savo tapatybės ir egzistencijos esmės suvokimo, subtiliai perteikto šioje apysakoje per žmogaus santykį su gamta. Tiesa, kūrinyje aprašomas žmogaus santykis su gamta, o tiksliau su mišku - ypatingas, nes miškas kūrinyje yra ne tik įvykių fonas, bet tarsi dar vienas personifikuotas veikėjas, sujungiantis atskiras kūrinio dalis į visumą tiek šioje apysakoje, tiek visoje M. Katiliškio kūryboje.

Apysaka prasideda pagrindinio veikėjo eigulio Leono, klajojančio po savo valdas ir besitenkinančio savo nuolatinio palydovo - vilkšunio draugija, aprašymu. Lakoniškas pagrindinio veikėjo pristatymas veikiau nusako veiksmo vietą nei apibūdina patį personažą. Ir išskyrus tai, kad Leonas yra perkopęs trečią dešimtį miško gryčioje gyvenantis viengungis eigulys, autorius apie šį veikėją mums daugiau neiko ir neatskleidžia. Nuo pirmojo iki paskutinio apysakos epizodo į eigulio gyvenimo prizmę žvelgiama per gamtos vaizdus, kurie persipina su žmogaus gyvenimo detalėmis, atskleidžiančiomis ir perteikiančiomis vidinį žmogaus pasaulį per jo pojūčius, potyrius ir suvokimą. Šio žmogiškojo pasaulio įvykių pasakojimas kiekviename skyriuje prasidedantis gamtos, daugiausia miško vaizdų aprašymu skaitytojui nusako ir atveria veikėjų vidines būsenas. Antai pirmasis apysakos peizažas išryškina miško ir žmogaus gyvenimo paralelę, perteikdamas pastarojo vidinę būseną ir jausmus: „Palangėje supasi apleisti serbentų kūlynai ir skurdžios vyšnios, pervien priėmusios savo draugysten už išvirtusios tvoros galingas varnalėšas, kiečius bei miškines avietes. Šlapi stagarai beviltiškai krūpčioja ir telkiasi krūvon tartum nujausdami sunkias dienas...“. Rodos mintis paprasta, o taip nuostabiai išplėtotą. Aprašydamas tradicinę kaimo trobos interjerą ir pastebėdamas jame kiekvieną menką detalę, autorius suteikia kūriniui spalvingumo ir gyvumo. Palangė, stiklai, serbentai, vyšnios ir kiečiai - žmogaus gyvenimo ženklai, o miškinės avietės, zuikiai, stirnos - miško elementai. Turtingo ir tapybiškai sodraus žodyno rašytojo, autentiškai atskleidusio lietuviško kaimo

pilnatvę, yra trys pagrindiniai kūrybos atspirties taškai - tai žemė, gamta ir žmogaus prigimtis. Daug laiko su grybautojomis praleisdavęs miške, M. Katiliškis puikiai žino ir pažįsta visus medžius ir žolynus. Ši brandi vaikystės patirtis ir meilė miškui įspūdingais gamtos vaizdais išsiskleidžia jo kūrinuose. Miško metafora to paties pavadinimo kūrinyje tampa svarbiausia kūrinio kompozicine jungtimi, fiksuojančia metų laikų kaitą ir plėtojančia romano veiksmą ir veikėjų charakterius. Tokiu būdu tai, kas būdinga žmogui, perkeliama į gamtą, tad pasakojama ne apie tai, kas dedasi veikėjo širdyje, o aprašinėjama tai, kas vyksta gamtoje, panaudojant sukeitimo principą - aprašoma žmogui būdingomis specifinėmis sąvokomis.

Skaitydami apysaką pastebime, kad M. Katiliškis savo kūryboje nepasižymi polinkiu analizuoti veikėjų psichologijos, todėl kūrinyje slėpinga žmogaus esmė išreiškiama gamtos paveikslais. Tačiau akivaizdu, kad rašytoją jaudina fundamentalios būties problemos, į kurių sūkurį pakliūva jo herojai. Poetiškai autorius piešdamas idealia tvarka nepasižymincio viengungio eigulio tuščios ir nykios gryčios paveikslą tarsi paaiškina skaitytojui, kad ji nyki ne dėl to, kad jo namuose nebėra moters, bet ir todėl, kad vidinių prieštaravimų drąskomas eigulys kaip tikras gamtos vaikas namams skiria nepakankamai laiko ir dažniausiai nusiramino ieško ir jį atranda gamtoje (darbuodamasis ar vaikščiodamas miške). Preciziškai aprašydamas žemdirbio gyvenimą ir leisdamas skaitytojui mėgautis vaizdingais gamtos aprašymais, autorius tarsi slėpdamas herojaus asmeninio gyvenimo paslaptis, laikinai atitolina mus nuo žmogaus vidinio gyvenimo. O nuslėpti iš tiesų yra ką - pasidavusio instinktams ir praeityje įvykdžiusio sunkų nusikaltimą pagrindinio veikėjo Leono sąžinė ir šiandien nerami. Ir nors M. Katiliškio veikėjai nepasižymi tvirtu tikėjimu ir save laiko „gamtos vaikais“, tad tarpusavio santykius grindžia moralėmis nuostatomis, principais, įstatymų laikymusi ir įsipareigojimais vieni kitiems. Po žiauraus įvykdyto nusikaltimo, dėl kurio sąlyginai prarandamas ir tvirtas ryšys su bendruomene (baimindamasis dėl kraupaus įvykio eigulys dažniausiai šalinasi aplinkinių ir renkasi vienatvę), eigulio pašamonėje nuolatos tarpusavyje konfrontuoja dvi pusės: likti vienatvėje su savo skausmu ar pasmerkti myriop blogas mintis ir bandyti kurti savo šeimyninę laimę su ūkininke Ona. Puikiai suprasdamas žmogaus būties pilnatvę autorius bando sujungti šių dviejų vienišų ir vienas kitam neabejingų žmonių kelius ir širdis. M. Katiliškio prozoje, kur gamta persipynusi su veikėjų dvasinėmis būsenomis, meilė sulyginama su vasarą pražyduisia gele, kuri atėjus rudeniui nuvysta. Atėjus pavasariui gamtos ir žmonių gyvenime jaučiamas pagyvėjimas - prasideda nauji darbai, atgimsta iš naujo jausmai, auga ir bręsta užmegzti santykiai. Eigulio Leono,

puoselėjančio šiltus jausmus Onai ir kuriančio laimingos šeimos idilę, laimė atrodo visai nesunkiai pasiekama. Tačiau dėl savo neryžtingumo ir nesugebėjimo projektuoti ateities, artėdamas prie lemtingo apsisprendimo momento, Leonas atrodo sumišęs ir nesugebantis priimti tinkamo sprendimo. Apysakoje veiksmas vystosi labai lėtai, tad kaltės jausmo slegiamas eigulys gyvena taip, lyg bandytų apgauti gyvenimą ir save, kad nieko neatsitiko. Eigulio Leono laimingos šeimos portretas vis atitolsta, o autorius, lyg norėdamas išsaugoti pamatinių dorovės normų nesilaikančio žmogaus vertybių paslaptį, eigulio nešvarius darbus dangsto kupiniais simbolių poetiškais gamtos aprašymo vaizdais. Tuo tarpu žmogaus viduje vyksta sudėtinga vidinė kova. Jį persekiojanti baimė ir netikrumas slopina jo liuzijas ir troškimus ir rašytojas pritariamai patikina, kad didžiausia bausmė žmogui yra ne atsitraukimas ar socialinė izoliacija nuo bendruomenės, bet jo paties nenuramina sąžinė, ardanti jo asmenybę, kol jį kamuojantis ir varginantis kaltės jausmas išsiveržia į paviršių ir nusikaltėlis išsiduoda.

M. Katiliškio apysakoje tipinė veikėjo jausena, pasireiškianti laimingo gyvenimo ilgesingumu, sumišusiu su liūdnumu ir uždarumu, kūrinio pabaigoje išsiskleidžia „gamtos vaiko“, nesugebėjusio pažaboti savo laukinių aistrų ir išsigimusio žvėriškumo elgesiu, pražudžiusiu jauną merginą. Toks nusikaltimo ir bausmės vaizdinys aprašomas ne todėl, kad situacija būtų neišsprendžiama, bet kad toks yra M. Katiliškio veikėjas, bėgantis nuo visuomenės ir permanentiškai grįžtantis į savo vienatvės kiautą, kuriame jis taip pat negali būti laimingas. Tokią nuolat dvejojančio ir draskomo abejonių pagrindinio veikėjo Leono laikyseną apsprendė rašytojas, eigulio asmenybėje įkūnijęs savęs ieškojimus. Apysaka kaip ir prasideda, taip ir baigiasi miško metafora, kuriame kaltės jausmo slegiamas eigulys išliejęs jo viduje susikaupusį skausmą, nusiramimą ir paguodą randa jame.

...nias i
...nias r
...juodais
...gri...ti nais.
...risiliet...krukė, i
...tykoji...kėsi ir...žbuc
...apkabi...kai...ės
...se glamoni
...ovo klieđėji
...draskus, n
...tartum n
3...lo ilgos diu
...ka taisė lovą. Gi
iššluota ir pabarstyta ge
Vebeliko voratinklių tiltr...išti
uo sienos lig sienos. Vėl ėjo u...trauk
...laikrodis. Ant stalo ke...uokš
...eidavo, pradarydavo lanr...neš
...j žolių ir apmainydav...puo
...ni kalbėjo, o jis nie...imis sek
...sukeliamas dulkes ir štanėjimą. Taip vi...as ty...tai
atsiremia jos apvalumai. Paskui jau...okėjusi žiūri p
...i traukia ryto vėsumą. Blizga ras...ai ir žolė po
...amos į ganyklą karvės ir gar...avys stumdo
...eversio pasveikinimą. Iš pa...dūluojancio
...amą tr...ių ūgių ir uogų nokim...do musės. Už
...ir širšės...nakusios namo tam...daužo sparnai
...damos zyza...ūniuoja musės, ir jų lėkimą galima g
...iuva, likęs be...Musės jį pjauna ir priverčia ieš
...mpo. Keletą kar...buvo atėju...Ona. At...davo pav
...valgio kąsnį. Gal jam nieks...uoda, o...iui reiki
...ji. Ne, nereikia. Viskas ger...ejaučias...niek
...lavo, taip ir grįždavo ji, ta...s gaubiar...is g...nujai
...žmatė jį nueinant nežinion, i...einar...vis...etim...s, r
...nubalo. Nuomininkas rūpin...i sėj...ndž
...se želia atolas. Tamsią, lietin...dien...si ir
...si srovės į stogo šiaudus. V...a s...im
...k. Jis prisikasa lig lango. Vėjas j...plauk...nii
...edena barzdą ir gauruotą krūtinę. ...jazminai, ba...iik
...žemę. Vakarо rimtis alsuoja į veidą, ...geltusį, įdubusį. m...s
...strazdais. Už klojimo, drevėto uosio...de, gandriukai juoda...s
...kojomis mėgina sparnų veiką. Paklu...se gromuliuoja banda.
...varžosi dėl motinos pieno. Skrenda v...a pro langą. Nuomininl
...-Tamsta gera... — jis ima jos ranką ir ž...tamsias liūdnas akis
...li džiaugiasi kain vaikas. Šiuo tufiu...dažvelnimu...mokes